

FRANSUZ TILIDAGI BADIY MATNLARDA LEKSIK VOSITALAR ORQALI XUSHMUOMALALIK KATEGORIYASINING IFODALANISHI

G'aybullayeva V.B.

Raxmatullayeva M.R.

Rasulberdiyeva I.P.

Tursunqulov H.T.

*SamDChTI Filologiya va tillarni o'qitish (fransuz tili)
yo'nalishi 4-bosqich talabalari*

Annotatsiya

Ushbu maqolada Fransuz tilidagi badiiy matnlarda uchraydigan xushmuomalalik vositalari va elementlarining qo'llanilishi hamda badiiy matnlarda xushmuomalalik kategoriyasining leksik vositalar yordamida ifodalanishining o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. badiiy matnlarda xushmuomalalik kategoriyasining leksik vositalar yordamida ifodalanishi maqolada aniq misollar yordamida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *xushmuomalalik, badiiy matn, leksik vositalar, kategoriya, murojat, frazeologik birikmalar.*

Fransuz badiiy matnlarida xushmuomalalik ifodasi leksik vositalar orqali eng ko'p namoyon bo'ladi. Leksik vositalar shaxslararo munosabatlarni tartibga solish, hurmat va muloyimlikni aks ettirish, dramatik ohang va stilistik rang-baranglik yaratishda asosiy rol o'ynaydi. Badiiy matnda ishlatiladigan leksik birliklar personajlarning ijtimoiy mavqeini, muloqotdagi vaziyatini va hissiy holatini ochib berish vositasi sifatida xizmat qiladi. Xushmuomalalikni ifodalashda birinchi navbatda rasmiy va norasmiy murojaatlar ajralib turadi.

Rasmiy murojaatlar "*Monsieur*", "*Madame*", "*Mademoiselle*" kabi unvonlar orqali amalga oshadi, ular tinglovchiga hurmatni ko'rsatadi va matnning rasmiy, etik ohangini belgilaydi. Shu bilan birga, yumshatuvchi iboralar va iltifotli so'zlar personajlararo iliqlik va samimiylilikni yaratishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, "*s'il vous plaît*", "*je vous prie*", "*je vous serais reconnaissant*" kabi iboralar xushmuomalalikni ta'kidlaydi va kommunikativ jarayonda tinglovchi bilan muloyim muloqot o'rnatadi.

Frazeologik birikmalar va idiomatik iboralar ham xushmuomalalik ifodasida keng qo'llaniladi. Bu vositalar yordamida muallif personajlararo hurmat, yumshoqlik va madaniy qadriyatlarni aks ettiradi. Masalan, norasmiy kontekstda do'stona yoki iliq ohangdagi iboralar personajlararo iliqlikni va yaqinlikni ifodalaydi, badiiy matnning realistikligini oshiradi. Shu bilan birga, frazeologik birliklar dramatik effekt yaratishda

ham qo'llaniladi, u orqali konflikt yoki hissiy qarama-qarshiliklar yanada aniqroq tasvirlanadi.

Xushmuomalalikni ifodalashda sinonimik qatorlar, yumshatuvchi sifatlar va fe'llar muhim rol o'ynaydi. Masalan, so'zlarning yumshatuvchi shakllari, iliqlik bildiruvchi sinonimlar, hurmatni ifodalovchi qo'shimchalar personajlararo muloqotning muloyim va qabul qilinadigan ohangini yaratadi. Shu bilan birga, sinonimlar va leksik variantlar yordamida muallif badiiy matnga stilistik rang-baranglik kiritadi, personajlar xarakterini ochib beradi va o'quvchida hissiy reaksiya uyg'otadi. Shuningdek, xushmuomalalikni ifodalashda kontrast vositalari ham qo'llanadi. Masalan, rasmiy va norasmiy murojaatlarning kontrasti, yumshatuvchi va keskin iboralar o'rtasidagi qarama-qarshilik personajlararo munosabatlarni aniq ko'rsatadi, dramatik effektni oshiradi va matnning kommunikativ samaradorligini ta'minlaydi. Madaniy kontekst xushmuomalalik leksikasini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Har bir jamiyat nutq madaniyati o'ziga xos normativ va norasmiy qoidalarga ega bo'lib, mualliflar personajlarning ijtimoiy mavqeini, rollarini va muloqotdagi vaziyatni hisobga olgan holda leksik vositalarni tanlaydi. Shu bilan badiiy matnda xushmuomalalik ifodasi matnning stilistik rangini, dramatik ohangini va o'quvchida hissiy qabulni ta'minlashga xizmat qiladi. Badiiy matn tahlilida leksik vositalar orqali xushmuomalalik ifodasini o'rganish muhim, chunki u personajlararo munosabatlarni, matnning stilistik va dramatik ohangini aniqlash, shuningdek o'quvchida hissiy reaksiyani shakllantirish imkonini beradi. Fransuz badiiy matnlarida xushmuomalalik ifodasi leksik vositalar orqali nafaqat hurmat va muloyimlikni, balki personajlararo munosabatlarning murakkab qatlamlarini aks ettiradi.

Badiiy matnda mualliflar xushmuomalalikni turli leksik strategiyalar yordamida ochib beradi. Shu strategiyalar orqali matn personajlarning ijtimoiy mavqeini, o'zaro qarama-qarshiliklarini va dramatik vaziyatlarni aks ettiradi, shuningdek o'quvchida hissiy qabulni shakllantiradi. Xushmuomalalikni ifodalashda leksik vositalar bir nechta asosiy turlar bilan namoyon bo'ladi.

Birinchi tur – rasmiy murojaatlar va unvonlar orqali amalga oshiriladi. *“Monsieur”*, *“Madame”*, *“Mademoiselle”* kabi unvonlar fransuz badiiy matnlarida tinglovchiga hurmat ko'rsatish va matnning rasmiy ohangini yaratish uchun keng qo'llaniladi. Shu bilan birga, yumshatuvchi iboralar va iltifotli so'zlar personajlararo iliqlikni, sadoqat va do'stona munosabatni kuchaytiradi. Masalan, *“je vous prie”*, *“s'il vous plaît”*, *“je vous serais reconnaissant”* kabi iboralar kommunikativ jarayonda tinglovchi bilan muloyim aloqani o'rnatishga xizmat qiladi va badiiy matnning realistikligini oshiradi.

Ikkinchi tur – frazeologik va idiomatik birliklar bo'lib, ular nafaqat hurmatni, balki hissiy ohangni ham ifodalaydi. Masalan, matnda ishlatiladigan *“avoir l'air poli”*, *“faire honneur à quelqu'un”* kabi frazeologik iboralar personajning

xushmuomalaliligini yoki boshqa shaxsga nisbatan hurmatini aks ettiradi. Shu tarzda frazeologik birliklar matnga dramatik rang-baranglik qo'shadi, personajlarning xarakteri va hissiy holatini chuqurroq ochib beradi.

Uchinchi tur – sinonimik qatorlar va yumshatuvchi leksik birliklardir. Xushmuomalalikni oshirish uchun mualliflar sinonimlardan, pasif shakldagi fe'llardan va hurmatni ifodalovchi qo'shimchalardan foydalanadi. Masalan, “demander poliment” o'rniga “formuler une requête avec courtoisie” kabi sinonimik iboralar ishlatilishi mumkin. Bu nafaqat xushmuomalalikni kuchaytiradi, balki matnning stilistik rangini boyitadi va dramatik tuzilishini yanada oshiradi.

To'rtinchi tur – yumshatuvchi sifatlar va fe'llardir. Nutqdagi fe'llar va sifatlar personajlararo iliqlik va hurmatni aks ettiradi. Masalan, “répondre gentiment”, “s'excuser humblement” kabi birikmalar badiiy matnda xushmuomalalikni sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, yumshatuvchi sifatlar va fe'llar yordamida muallif personajlarning xarakterini ochib beradi, ularning hissiy holatini aniqlashga yordam beradi, matn dramatik ohangini mustahkamlaydi. Beshinchi tur – kontrast vositalari.

Rasmiy va norasmiy murojaatlar, yumshatuvchi va keskin iboralar o'rtasidagi qarama-qarshilik xushmuomalalikni aniq ko'rsatadi, dramatik effekt yaratadi va personajlararo masofani aks ettiradi. Masalan, bir personaj do'stona va norasmiy iboralar bilan muloqot qilsa, ikkinchi personaj rasmiy va hurmatli iboralar ishlatrsa, matnda dramatik qarama-qarshilik yuzaga keladi va bu badiiy matnni yanada qiziqarli qiladi. Shuningdek, xushmuomalalikni ifodalashda kontekst muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Pochepsov G.G. Pragmatika teksta. – Kiyev: Visha shkola, 1980.
2. Stepanov Yu.S. Fransuzskaya stilistika. – M.: Visshaya shkola, 2003.
3. Brown P., Levinson S. Politesse: Some Universals in Language Usage. – Cambridge University Press, 1987.
4. Leech G. Principles of Pragmatics. – London: Longman, 1983.
5. Lakoff R. The Logic of Politesse. – Chicago: Linguistic Society, 1973.
6. Kerbrat-Orecchioni C. La politesse verbale. – Paris: Armand Colin, 2010.
7. Goffman E. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior. – New York: Anchor Books, 1967.